

in podpoglavij. Tu in tam se najde kakšna tiskarska (tipkarska) in tudi lektorska napaka, vsebinsko pa je uredniku očitno »ušla« ena krepkejša pri objavi sheme slovenske partizanske vojske in grafičnega prikaza partizanskih formacij ob koncu druge svetovne vojne, v kateri je poleg VII. korpusa napačno objavljena shema za XI. korpus namesto za IX. korpus. Knjigo bogatijo skrbno in zelo »uravnoreženo« izbrane dokumentarne fotografije in drugo dokumentarno gradivo, ki ji skupaj dajejo dodatno verodostojnost in objektivnost. Delo je napisano berljivo, zelo tekoče, v lepem slovenskem jeziku, odlikujeta pa ga (kar je izpostavil tudi recenzent dr. Bojan Godeša) »slogovna pestrost in jasnost jezikovnega izražanja«. Dovolim si pripisati, da je Repetova knjiga trajen vsebinski prispevek k spominjanju 70-letnice konca druge svetovne vojne na Slovenskem. Ob tej visoki obletnici smo od najvišjih predstavnikov države slišali veliko spravljivih tonov in sporočil o nujnosti narodne sprave ali pomiritve (kar je sicer vredno vse pohvale), žal pa skoraj ničesar o tem, da je bila slovenska partizanska vojska skupaj z jugoslovanskim odporniškim gibanjem pod vodstvom Josipa Broza Tita del zmagovite antihitlerjevske koalicije. Bili smo torej na strani zmagovalcev vojne in tega se res ne bi smeli sramovati. Še manj pa na to dokazano zgodovinsko dejstvo pozabiti. Dr. Božo Repe to jasno zapiše in pove brez dlake na jeziku. Škoda, da knjiga nima vsaj krajših povzetkov v nemškem in angleškem jeziku. Verjamem, da jih bo druga izdaja že imela.

Marjan Toš

SAŠO RADOVANOVİČ, SENKA DREU: MARIBOR POD TOČO BOMB – TABORIŠČE SMRTI.

Založba Roman, Miklavž na Dravskem polju 2015, 121 str.

Iz zgornjega naslova je razvidno, da knjiga obravnava dva tematska sklopa. Prvi je posvečen bombardiranju Maribora v letih 1944 in 1945, drugi pa ujetniškemu taborišču v Melju, ki je obstajalo vse do januarja 1943. Omenjena avtorja sta svoje delo objavila tudi že v obliki dveh feljtonov v *Sobotni prilogi* časnika *Večer*; in sicer od 4. aprila 2015 do 9. maja 2015 v šestih nadaljevanjih *Maribor pod točo bomb*, od 23. maja do 13. junija 2015 pa so se zvrstila štiri nadaljevanja *Taborišči za vojne ujetnike* v Mariboru. Glede na to, da gre za dve popolnoma ločeni obdobji v drugi svetovni vojni, je ustrezneje, da ju ovrednotimo vsako posebej.

Maribor pod točo bomb

Besedilu, zapisanem na prvih dveh uvodnih straneh, po katerem *se vse do danes ni še nihče doslej priklonil kolateralnim žrtvam vojne – civilistom ..., brezimnim, nedolžnim žrtvam brezobzirnega bombardiranja* obeh vojskujočih se strani, je treba oporekati. Že Pablo Picasso je s svojo umetnino *Guernica* postavil trajen pomnik grozotam bombardiranja; v Rotterdamu stoji spomenik, ki, kot da bi bil v njem zajet krik trpečega, opozarja na divjaško bombardiranje; ruševine katedrale v Coventryju, med katere so postavili spominsko ploščad s klopami; lupina zvonika, ki kot opominjajoči prst štrli

v nebo nad Berlinom, in – predvsem gola jeklena kupola stavbe v *Spominskem parku* v Hirošimi, ki so jo leta 1996 uvrstili v popisni register svetovne kulturne dediščine Unesca kot spomenik žrtvam atomske vojne. In še 29 spominskih plošč z imeni 646 identificiranih žrtev ter s podatki o 1361 neidentificiranih žrtvah, ubitih pri bombardiranju Beograda aprila 1941 na *Spominskem pokopališču*, predelu beograjskega *Novega pokopališča*. Seveda naštetih primeri niso vsi, s katerimi bi lahko nasprotovali navedbam v uvodnem delu.

Iz uvodnega dela bi se dalo še razbrati, kot da bo šele s to knjigo *napočil trenutek, da žrtve bombardiranja v drugi svetovni vojni dobijo imena, priimke ter spomenike, ob katerih se jim bodo priklonili ne le svojci ...*, vendar bralec lahko dobi vtis, da so prav te žrtve v omenjeni knjigi obravnavane v manjši meri, posredno.

Osrednji del knjige, ki opisuje bombardiranje Maribora, temelji na poročilih zavezniškega, v glavnem ameriškega vojnega letalstva in na poročilih nemških oblasti ter sistema nemške protiletalske obrambe. Poročila si sledijo za nek določen dan bombardiranja mesta, in sicer v letih 1944 in 1945 v zaporedju dvojic. Na vrhu najprej ameriško (britansko), nato sledi nemško poročilo. Pri tem ni mogoče prezreti zanimivosti v pričevanjih zavezniških članov bombniških posadk in tudi ne članov posadk nemških protiletalskih topov velikega kalibra, 88 mm in 105 mm. Morda predstavlja večjo zanimivost poročilo protiletalskega topničarja o tem, da so v zavezniških velikih štirimotornih bombnikih natančno vedeli,

kje v okolici Maribora so nameščeni najtežji nemški protiletalski topovi, zato so se jim zato lahko spretno izogibali. Tudi pripovedi o vedenju okoliškega slovenskega prebivalstva so zanimive: iščočim trdo kuhana jajca na velikonočni ponedeljek leta 1944 so domačini nemškim protiletalskim topničarjem iz baterije pri Zrkovcih velikodušno postregli z domačim kruhom, šunko in sirom ter z izbranim vinom, šele nato so dobili jajca, ne da bi jim bilo treba za vse to kaj plačati. Ali: kmet, najverjetneje julija 1944, je dovolil nemškima protiletalskima topničarjema, da sta nabrala zase in za tovariše toliko jabolk, kolikor sta si jih lahko zatlačila za srajco. Ta pričevanja so zanimiva, ker se da iz njih razbrati, da je po eni strani v Mariboru in okolici brezhibno delovala obveščevalna dejavnost prebivalstva, po drugi pa, da je (prav to?) prebivalstvo drugače obravnavalo nemške protiletalske topničarje, kot bi jih sicer.

Sicer pa bi v tem delu težko našli novost, vezano neposredno na trpljenje mariborskega prebivalstva. Bralec že od začetka pričakuje, da bo izvedel več, saj je bilo v uvodu tako nakazano. Avtorja sta uporabila poročila, kot so tista o preletih zavezniških letal in o oceni škode, ki sta jih Zvezno vodstvo Štajerske domovinske zveze (Bundesführung des steirischen Heimatbundes) in Poveljstvo Zaščitne policije (Kommando der Schutzpolizei) pošiljala iz Maribora in okolice v Gradec (danes v *Deželnem Štajerskem arhivu*). Njihove izvirnike je najti v arhivu *Muzeja narodne osvoboditve Maribor (MNOM) (fond Zvezno vodstvo Štajerske domovinske zveze, Bombni napadi, škatla 11)*. Ni pa v

knjigi zaslediti neposrednih pričevanj še živečih ljudi, kot je zapis pripovedovanja gospe Vlaste Rojnik (1937–) o groteskno razsutih gumbih po vsem Glavnem trgu, ko je ameriška bomba zadela trgovino z galanterijo *Büdefeld*. To je bilo že večkrat natisnjeno, prvič pa predstavljeno na razstavi *Muzej spominov* leta 2011 v MNOM, odprti 9. 11. 2011, trajajoči v jesen 2012. Njen spomin je moč prebrati tudi na spletu portala MNOM z istim naslovom. O razmesarjenih truplih sokrajanov, žrtvah zavezniškega bombardiranja 7. januarja leta 1944 je za časnik *Večer* v *Pismih bralcev* (2. april 2012, str. 26) napisal Ivan Štuhec iz Ljubljane sestavek z naslovom *Špomini na bombni napad na Maribor*. Še najbolj neposredno v doslej objavljenih knjigah se približa trpljenju mariborskega prebivalstva Milica Ostrovska v poglavju *Bombniki, bombniki* (str. 143–146) v tretji knjigi *Kljub vsemu odpor* (Maribor: Založba Obzorja, 1981) z opisom vzdušja v zaklonišču pod Piramido. Kot vir pričevanj so še vedno na voljo posamezniki, rojeni v začetku tridesetih let, veliko pa je tudi potomcev že preminulih, ki so voljni posredovati spomine po pripovedovanju svojcev.

Podatki o posameznih bombnih napadih, kot so število in tip letal, bomb, njihova teža, število mrtvih in ranjenih, število popolnoma uničenih, srednje težko poškodovanih in lažje poškodovanih hiš ter imena tovarn ali ustanov v posameznih zgradbah, ki jih avtorja navajata, niso novosti, ki bi jih prinašalo njuno delo. V glavnem so ti podatki iz omenjene knjige bili že predstavljeni in sistematsko obdelani predvsem v delih dr. Marjana Žnidariča: *Bombni napadi na Mari-*

bor in druge kraje slovenske Štajerske, Borec, 1976, št. 6–7, 8–9 in 10, *Smrt je kosila tudi iz zraka*, v 46 nadaljevanjih feljtona v časniku *Večer* od 10. 10. do 8. 12. 1994, in v dvojezičnem slovensko-angleškem razstavnem katalogu: *Cilj Maribor – ob 60-letnici bombnih napadov na Maribor* (Maribor, Muzej narodne osvoboditve Maribor, 2004).

Omenjena knjiga z dvojnim naslovom je sicer prva doslej objavljena monografija o bombardiranju Maribora in o vojnih ujetnikih v njem, vendar ji kljub določenim zanimivostim tako v besedilu kot v slikovnem gradivu precej manjka do ugleda resnejše, celovitejše publikacije. Besedila za bombardiranje Maribora je kljub obilici arhivskih podatkov vendarle premalo, slikovnega gradiva pa preveč. Tako je na straneh 64 in 65 pod fotografijo in pripadajočim datumom (15. in 19. februar 1944) zapisana samo ena poved, ki poroča o bombardiranju, medtem ko je spodnja polovica strani prazna.

Slikovno gradivo s prikazi letal je izbrano, kot da koketira z mlajšimi in s poznavalci ali ljubitelji razvoja in zgodovine letalstva, zlasti tistega iz druge svetovne vojne. Fotografije določenih letal se v knjigi po nepotrebnem ponavljajo. Tako je bombnik B – 24 (*Liberator* – osvoboditelj) iste izvedenke, vendar z oznakami različnih eskadrilj fotografiran na straneh 65, 67 in 69, vsakokrat od zgoraj in v stranskem pogledu, ne da bi bilo natisnjeno, ali je to letalo res preletavalo naše kraje ali ne. Podobno velja tudi za fotografije bombnika B – 17 (*Flying Fortress* – leteča trdnjava) v obeh njegovih izvedenkah, E in G. Vsekakor je v knjigi preveč sicer reprezentativnih, celo barvnih fotografij obeh bomb-

nikov. Bralca, ki se dodobra pozna na zgodovino zračnega bojevanja v Evropi, zelo motijo nepopolne legende pod fotografijami. Naveden je najpogostejše le osnovni tip letala, ni pa podatka, iz katerega arhiva je posredovana fotografija, za katero bojišče gre in kdaj je bila posneta. Marsikateri bralec lahko kaj hitro ugotovi, da letalo na fotografiji ne sodi med tiste, ki so pripadali 15. zračni armadi, katere letala so vzletala z italijanskega ozemlja, zlasti iz okolice Foggie proti Avstriji in Nemčiji ter posledično letela nad našimi kraji, ampak da gre za letala 8. zračne armade, ki so vzletala v Veliki Britaniji. Tako je na str. 28 prikazan legendarni B 17 – F z vzdevkom *Memphis Belle* (lepotica iz Memphisa) s celotno posadko. Na strani 35 so prikazana letala B – 24 (*Liberator* – osvoboditelj), ki bombardirajo rafinerijo v romunskem Ploestiju. Fotografija je sicer ena najbolj znanih iz druge svetovne vojne, vendar nima povezave z dogajanjem v naših krajih. Omenjeni dve fotografiji nista edina primera, ki kažeta spektakularne sestrelitve ameriških bombnikov ali njihove zasilne pristanke – lahko – kjer koli po Evropi. V knjigi pa ni zaslediti ostankov ameriškega štirimotornega bombnika B – 24 (*Liberator* – osvoboditelj), ki je strmoglavil za betnavskim ribnikom 14. 10. 1944 (glej razstveni katalog *Cilj ...*, str. 15).

Podnapisi k fotografijam razkrivajo pomanjkljivo poznavanje tipologije in zgodovine ameriškega letalstva. Tako se letalo, ki so ga naši ljudje imenovali *dvotrupec*, v besedilu in na fotografijah pojavlja le z osnovno službeno oznako P – 38, ni pa, razen na začetku, zapisano njegovo uradno ime *Light-*

ning (blisk), medtem ko so vsa druga dosledno poimenovana z uradno številčno oznako in z imenom, recimo, lovec P – 51 *Mustang*. Dve letali na fotografijah na straneh 29 in 33 imata na svojih smernih krmilih (vertikalni del repa) naslikane izmenično si sledeče temnejše (dejansko rdeče) in bele pasove, kar je bila oznaka, značilna izključno za pacifiško bojišče. Veljala je samo v predvojnem času in v začetku vojne še tja v leto 1942, v knjigi pa sta postavljeni zanju letnici 1944 in 1945. Tovrstnih pomanjkljivosti bi našteali lahko še več.

Tudi spregra med nemškim radarjem in optičnimi napravami za namerjanje topov na zavezniške, predvsem ameriške bombnike, kot je opisana v knjigi, je več kot vprašljiva. Bolj verjetno je, da so Nemci, zlasti izven svojega matičnega območja, uporabljali za ugotavljanje smeri, hitrosti in višine prihajajočih letal namesto radarja akustične prisluškovalne naprave (Horchgerät, glej: Ivan Štuhec, *Spomini na ...*, Večer, 2. april 2012, str. 26).

Avtorjema pa ne gre zameriti, da sta tovarno za potrebe nemškega vojnega letalstva na Teznem, predhodnico Tama, poimenovala nekajkrat kot *tovarno letalskih delov*, sicer pa kot *tovarno letalskih motorjev* (uradni naziv *Flugmotorenwerke Ostmark*, ki je bila podružnica VDM – *Vereignite deutsche Motoren, Luftfahrt Werke Steriemark, GmbH*, kot navajata avtorja na strani 21), kar so počenjali tudi avtorji pred njima. Dejansko pa je tovarna na Teznem izdelovala zapletene zobniške mehanizme, ki so omogočali zasuk vsakega kraka letalskega propelerja v najugodnejšo lego (naklonski kot) pri danem režimu letanja, kot so vzlet/

pristanek, maksimalna in ekonomska hitrost. Ker gre za enega bistvenih sistemov za pravilno delovanje letala, ni čudno, da je bila tolikokrat cilj pretežno ameriških štirimotornih bombnikov.

V celoti gledano, se je knjiga oddaljila od tega, kar je nakazovala na začetku. Če bi umaknili prebogati izbor fotografij letal istega tipa in izpolnili praznine na straneh s posnetki nemških dokumentov, npr. poročil o preletih letal, poročil flaka (*Flakmeldungen*), formularjev s popisom o škodi v vojni iz zraka (*Luftkriegsschademeldungen*), opisa protokola za pogrebno svečanost za žrtve bombardiranja 7. januarja 1944, izpiskov iz Mrliške knjige, prenosa preglednice s kronologijo bombnih napadov in številom žrtev (glej razstavni katalog M. Žnidarič *Cilj Maribor*, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Maribor 2004, str. 20), če bi dopolnili poročanje iz časnikov *Marburger Zeitung* ter *Štajerski gospodar* z zapisi navedenih domačih avtorjev, ki so nastali na osnovi raziskav obstoječega gradiva, in če bi vstavili še kakšno neposredno pričevanje, bi lahko vendarle ustvarili knjigo večje zgodovinopisne vrednosti.

Taborišče smrti

Z navedbo, zapisano že uvodoma (stran 3): »*Sedemdeset let po koncu druge svetovne vojne je skoraj nemogoče natančno ugotoviti, kaj se je takrat dogajalo v Mariboru, še posebej v zvezi z ujetniškim taboriščem, ki je bilo dolga leta (namerno ali ne) potisnjeno v pozabo*«, se ni mogoče strinjati, vsaj v celoti ne. Glede na to, da je bilo ta-

borišče v Melju, kar zadeva sovjetske ujetnike, uničevalno in je delovalo razmeroma kratek čas le v prvi polovici vojnega obdobja, je težko pričakovati, da bi se nabralo dovolj gradiva za obširnejše historiografske raziskave.

Osrednji del knjige je v bistvu razdeljen na dva dela: na ravnanje z zavezniškimi vojnimi ujetniki, predvsem tistimi iz današnjega Commonwealtha (Velike Britanije, Kanade, Avstralije in Nove Zelandije); v nadaljnjem besedilu pa na ravnanje z britanskimi in sovjetskimi ujetniki. Oboji so bili strogo ločeni v kompleksih, ki sta sodila pod ujetniško taborišče Stalag XVIII D na severnovzhodnem predelu Maribora v njegovi industrijski četrti Melje. Pri britanskih vojnih ujetnikih je mogoče najti zanimivosti, ki sicer nasprotujejo ustaljenim predstavam o njihovem domala lagodnem življenju v vojnem ujetništvu. Pričevanja angleških vojnih ujetnikov izpričujejo, da so bili britanski vojni ujetniki na pohodu do živinskih vagonov izpostavljeni kmalu po zajetju izrednim fizičnim naporom in pomanjkanju hrane ter vode. Pri tem izčrpanju, ki naj bi zlomilo njihovo voljo za pobeg, sta od fizičnih naporov, ne od pomanjkanja hrane in vode, umrla dva nemška stražarja (str. 90). Pri prevozu v živinskih vagonih do Maribora so bili – lačni in žejni – natlačeni *kot sardine* (str. 91). In vendar so ti prevozi nudili v primerjavi s prevozi sovjetskih vojnih ujetnikov, ki so v odprtih tovornih vagonih lahko le stali (str. 103), več možnosti za preživetje. Navedenih je še nekaj zanimivosti, od katerih so nekatere celo vedre: britanski ujetniki so se za krutost posameznih stražarjev znali

tudi maščevati. Ponudili so jim cigarete, nato pa so jih *prijavili nemškemu oficirju*, češ da so jim jih ukradli (str. 92). Še bolj domiseln je bil britanski ujetnik, ki je v *puškino cev divjaškega stražarja neopazno vtaknil marjetico* (str. 92). Spomin na življenje v ujetniškem taborišču v Mariboru je avstralski desetar izvezel v svojo vojaško odejo. Nanjo je med simbole na vsej svoji vojaški poti med drugo svetovno vojno izvezel *motiv frančiškanske cerkve z okoliškimi stavbami* (str. 98).

Medtem ko se zgodba o britanskih vojnih ujetnikih vendarle izteče v skladu z zakoreninjenimi predstavami o življenju angloameriških vojnih ujetnikov v nemških taboriščih med drugo svetovno vojno, kljub temu da je v meljskem taborišču *izbruhnil v začetku leta 1942 med njimi celo tifus* (str. 94), se zapis o sovjetskih vojnih ujetnikih le še stopnjuje v svoji grozljivosti.

Ti so bili že ob prihodu na mariborsko železniško postajo tako shujšani, da so jih Nemci razkazovali *iz propagandnih namenov*, češ da so tako oslabili zaradi *pomanjkanja hrane v Sovjetski zvezi* (str. 106). Smrtnost se je povečevala tudi zaradi obupnih higienskih razmer. Ko je med sovjetskimi vojnimi ujetniki izbruhnila epidemija tifusa, so morali iz »zdravstvenih razlogov« *v hudi zimi 1941/42 napol goli teči po Einspielerjevi, Erjavčevi in Wilsonovi cesti v Melju* (str. 109). Visoko smrtnost med njimi so Nemci opravičevali s sprevrženimi izjavami, da so *bili ti ljudje v Sovjetski zvezi izjemno podhranjeni, mnogo boljše prehrana v taborišču pa da je povzročila, da so začeli množično obolevati in umirati* (str. 110).

Kljub temu da je tudi pod tem naslovom vse preveč fotografskega gradiva, ki se neposredno ne navezuje na ujetniško taborišče Stalag XVIII D v Melju, kar velja predvsem za fotografije sovjetskih vojakov v trenutku zajetja z raznih front poleti 1941, bi lahko zaključili, da je besedilo pod naslovom *Taborišče smrti*, sicer za polovico krajše od besedila *Maribor pod točo bomb*, avtorsko morda vendarle bolj zrelo od tistega, ki zadeva bombardiranje Maribora. Vendar bi to veljalo le, če ne bi bilo zadnjega poglavja *Mariborčani niso niti skušali pomagati*, točneje, če ne bi bilo njegovega tretjega, zadnjega odstavka (str. 113–114), ki predstavlja dopolnitev že omenjene trditve, zapisane v uvodu.

Prva poved (str. 113) tega odstavka: »Povojne oblasti so vsa medvojna grobišča na Pobrežju (poleg grobov nemških vojakov tudi 202 skupinska grobova sovjetskih vojnih ujetnikov) *dobesedno izbrisale, saj od njih ni ostalo popolnoma nič ...*« ne bi smela biti tako ostro postavljena. Res je, da so *povojne oblasti* odstranile *medvojna grobišča*. Vzrok za njihovo odstranitev ni bil v prikrivanju resnice, ampak v tem, da je skozi prvotna gradbišča tekla trasa hitre ceste, ki so jo gradili v letih 1980–1985. Med njeno izgradnjo so kosti umrlih prekopali, jih prenesli in pokopali na zemljišče, na katerem so uredili zelenico v skrajnem jugozahodnem predelu pobreškega pokopališča. Na zelenici, ki predstavlja nekakšen spominski park, so postavili kamnit ruski pravoslavni križ (fotografija na strani 115), pod katerim je plošča z napisom »V spomin 1819 sovjetskim ujetnikom, umrlim v Mariboru od glada in epidemij v zimi

1941–1942«. Na levi strani krožnega podstavka iz granitnih kock, na katerem stoji križ, je nalepljena ploščica z napisom »Mesto Maribor 1982«. Diagonalno od tega križa stoji osem kamenih plošč, monolitov (prve štiri prikazuje fotografija na strani 114), na njih so imena in priimki večine od tistih 1819 sovjetskih vojakov, ki so bili vpisani v pokopne sezname, in število 693 za tiste, ki so jih na teh seznamih zavedli le številčno.

Zadnja poved v zadnjem odstavku (str. 114) poglavja pod naslovom *Mariborčani niso niti skušali pomagati* (str. 113): »... Edina logična razlaga za tako dosleden izbris dokazov o teh grobiščih je želja po prikritju sramote, ki so si jo nakopali Mariborčani, ko so v tragičnih mesecih od jeseni 1941 do spomladi 1942 v celoti ignorirali dogajanje v Melju, saj niso ubogim sovjetskim vojnim ujetnikom niti poskušali pomagati.« Resnica o pomoči sovjetskim ujetnikom je drugačna, povsem drugačna. O (milo rečeno) brezbriznosti večine avstrijskega in nemškega življa ter domačih nemškutarjev je moč govoriti, ne smemo pa prezreti pomoči, ki so jo prebivalci Melja, predvsem tisti, ki so živeli taborišču najbližje, to je na Einspielerjevi ulici, in tisti v njeni neposredni bližini, na Krempljevi, Trdinovi, Wilsonovi, Erjavčevi in Prisojni nudili sovjetskim ujetnikom, tvegajoč pri tem svojo svobodo, če že ne tudi svojega življenja. Sovjetskim ujetnikom so namreč preko ograje z bodečo žico, kjer so bili seveda nemški stražarji z napolnjenimi puškami z nasaženimi bajoneti, metali koščke kruha. Tudi o tem je na voljo gradivo v arhivu MNOM, zajeto v mapi 208/a, z naslovom *Sovjetski vojni ujetniki v Maribo-*

ru – Rdečearmejci. Izjavi: Anica Kerle, Marija Breže. Konkreten zapis o oblikah pomoči je podan tudi v poglavju *Sovjetski vojni ujetniki – zapisani smrti* (str. 237–238) v prvi knjigi Milice Ostrovske *Kljub vsemu odpor* (Maribor: Založba Obzorja, 1981). Povzetke iz omenjenega gradiva so uporabili tudi pri izdelavi dvojezičnega kataloga v slovenščini in ruščini za enodnevno razstavo in predstavitev projekta z naslovom *Muzej nacističnega taborišča za sovjetske vojne ujetnike*, Maribor, 8. 7. 2014. Mag. Borivoj Breže je od meseca junija 2015 dalje zbral še nekaj pričevanj, tako da se je število tistih, ki so pomagali sovjetskim vojnim ujetnikom, približalo desetim. Trije izmed njih so neposredni pričevalci, rojeni na začetku tridesetih let, drugi so generacija sinov, hčera in vnukov, vsi danes že krepko v šestdesetih letih.

Omeniti velja tudi izkazovanje pietet do umrlih. Tako je medvojni direktor pobreškega pokopališča dosegel, da so lahko pokopavali umrle sovjetske ujetnike v vzporednih jarkih, ne da bi jih metali v bližnjo gramoznico, kot so to hoteli Nemci. Sezname umrlih je po koncu vojne predal pravoslavnemu duhovniku slovenskega rodu, predlagal pa je tudi ustanovitev delovnega odbora za ureditev njihovih grobov. Že po drugi svetovni vojni so namreč v zgodnji pomladi 1946 vojaki Jugoslovanske ljudske armade, meščani in predvsem mladina, zgledno uredili pokopališče sovjetskih ujetnikov, ki je spominjalo na vojaškega. S fotografije št. 3201, ki jo hrani *Pokrajinski arhiv Maribor* (PAM) v svoji *Zbirki fotografij in razglednic*, je razvidno, da je šlo za sistem med seboj vzporednih travnih pasov,

nekakšnih nizkih gomil, med katerimi so vodile stezice z nasutim belim peskom. Na njih so stale lesene tablice na količkih s peterokrako zvezdo na vrhu. Na vsaki tablici je bilo zapisano število sovjetskih ujetnikov, pokopanih v določeno grobno jamo/enoto. Spominske svečanosti ob odprtju tega dela pobreškega pokopališča se je 14. aprila 1946 po pisanju časopisa *Marihorskega okrožja* (19. 4. 1946, letnik 2, št. 33, str. 1) na Pobrežju udeležilo okrog 15 000 ljudi. Da se je ob tej komemorativni svečanosti zbrala resnično velika množica ljudi, dokazujejo fotografije iz *Zbirke ... PAM*, recimo št. 3199. Na ta del pokopališča so oblasti še tudi po letu 1948 polagale vence. Sicer pa: v arhivu MNOM hranijo fasc. 208 z naslovom *Sovjetski vojni ujetniki – prekopi*, v kateri je gradivo o pokopih sovjetskih vojnih ujetnikov med vojno in ureditvi tega dela pobreškega pokopališča neposredno po njej. Razbrati je mogoče, da je bilo pokopanih vrst s travnatimi površinami 17, v njih pa sta bili 202 grobni enoti.

Na osnovi tega gradiva fasc. 208 in fasc. 208/a sta nastala tudi besedilo omenjenega dvojezičnega razstavnega kataloga in polemični prispevek mag. Borivoja Brežeta glede na zadnje, četrto nadaljevanje feljtona omenjenih avtorjev, objavljen v *Pismih bralcev* časnika *Večer* 11. 7. 2015, str. 24, z naslovom *Taborišči za vojne ujetnike v Mariboru (4. del) (2)*.

Ob tem je treba še upoštevati sočutje ljudi, predvsem tistih s Pobrežja, ki so še dolga leta, po pričevanju še v sedemdesetih, v dnevih pred 1. novembrom dajali svojim otrokom svečke in rože, da so jih odnesli na grobove umrlih sovjetskih ujetnikov.

Če povzamemo: krajani Melja so aktivno sodelovali pri pomoči nesrečnikom, izpostavljajoč se nevarnosti, ki so se je dobro zavedali. Veliko Mariborčanov pa je čutilo pristno sočutje do sovjetskih ujetnikov in se zgrajalo nad početjem večine nemških stražarjev. To pa je v popolnem nasprotju z navedbami v feljtonu iz *Večerove Sobotne priloge* in navedbami v knjigi sami.

Borivoj Breže

MEDNARODNO ZNANSTVENO SREČANJE VSAKO LETO ENO IME: MARKO ROSNER
Ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta Šoa – Spominjajmo se 2015

V organizaciji Centra judovske kulturne dediščine (CJKD) Sinagoga Maribor in v sodelovanju z Univerzitetno knjižnico Maribor je bilo 27. januarja 2015 v Glazerjevi dvorani Univerzitetne knjižnice mednarodno znanstveno srečanje *Vsako leto eno ime: Marko Rosner*, in to v okviru že uveljavljenega projekta Šoa – Spominjajmo se. Z referati so nastopili raziskovalci judovske zgodovine s poudarkom na raziskovanju usod posameznikov, ki so bile doslej v glavnem javnosti neznane in tudi zgodovinopisno neobdelane. Tokratno srečanje, ki ga je podprlo Ministrstvo za zunanje zadeve republike Slovenije, je bilo posvečeno mariborskemu Judu in gospodarstveniku Marku Rosnerju.

Referat z naslovom »... da se ne bomo nikoli več skupaj videli v Ma-